

6. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид. Харків: Право, 2010. 456 с.

7. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. вид. 5-те. Київ: Атіка, 2009. 408 с.

8. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

9. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 № 1280-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.

Юсупова Катерина Олександрівна,
аспірантка кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСНИКОМ ДОТРИМАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ З ОПИТУВАННЯ ДІТЕЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Нормативно-правове забезпечення захисту дитини не обмежується лише Кримінальним, Кримінальним процесуальним, Кримінально-виконавчим, Сімейним кодексами чи Кодексом України про адміністративні правопорушення, воно є багатограним та комплексним. Сюди відносяться й спеціальні закони «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» тощо.

Важливу роль у запровадженні європейських стандартів захисту прав дітей у досудовому розслідуванні і судовому розгляді відіграють міжнародні документи. Зокрема, це Конвенція ООН про права дитини, Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей та ін.

Одним з документів, де найбільш детально визначаються вимоги до захисту дитини у кримінальному процесі, зокрема її опитування, є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція, 2007 р.), яка була ратифікована Верховною Радою України і набула чинності з 1 грудня 2012 р.

У ст. 35 даної конвенції зазначено, що кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення прав дитини і по можливості повинна зробити все, що б не травмувати психіку дитини. Зокрема, у статті йдеться про проведення опитувань

дитини без необгрунтованої затримки; у разі необхідності – проведення опитування у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні; з дитиною має спілкуватися особа, спеціально для цього підготовлена. Пункт «б» ч. 1 ст. 35 зазначеної Конвенції передбачає можливість супроводження дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше [1].

Інший міжнародний документ у цій царині – це Стамбульська Конвенція 2011 р. або Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Станом на січень 2020 р. дану міжнародну угоду підписали понад 35 країн Європейського Союзу. Україна є однією з країн-авторів Конвенції, підписала її, але досі не ратифікувала.

Положення даної Конвенції передбачають, що жертвами насильства визнаються діти – свідки насильства в сім'ї. У ч. 1 ст. 26 зазначено, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб при наданні захисту та послуг з підтримки жертв належно враховувалися права і потреби дітей – свідків усіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції. Стаття 46 визначає обтяжуючою обставиною вчинення злочину проти дитини або в її присутності [2].

17.11.2010 р. прийняті Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, в яких викладено оптимальні практики, засновані на узгодженні сучасних знань, стандартів і принципів щодо поводження з дітьми. Серед їх основних постулатів – право на участь, забезпечення найкращих інтересів дитини, повага до гідності дитини, захист та верховенство права.

У національному законодавстві процес опитування (допиту) дитини, яка стала жертвою, свідком, заявником, або дітей, які вступили в конфлікт із законом, закріплено в Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України. Він містить окрему главу 38 «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх», а також спеціальні статті, які встановлюють додаткові гарантії забезпечення прав неповнолітніх, які опинилися у конфлікті із законом. А саме ст. 226 КПК України визначає особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи. Стаття 227 КПК України передбачає обов'язкову участь законного представника, педагога, психолога або лікаря у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи.

Частина 2 ст. 52 КПК України визначає обов'язкову участь захисника щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; а щодо осіб, стосовно яких

передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою [3].

Відповідно до ст. 45 КПК України захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю.

Згідно з чинним законодавством, на початку допиту усім його учасникам роз'яснюються обов'язок бути присутніми при допиті, а також право викладати зауваження; у разі допиту дитини в суді, з дозволу суду ставити їй як свідкові або потерпілому запитання.

Стаття 232 КПК України визначає проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. Дана норма більше стосується дітей, які стали свідками вчинення злочину або його жертвами.

Отже, захисник бере участь при проведенні слідчих (розшукових) дій, у тому числі допиті, з неповнолітніми особами – дітьми, але є категорія дітей, зокрема ті, які вступили в конфлікт з законом, де участь захисника є обов'язковою.

З урахуванням цього захисник дитини, яка стала жертвою, свідком злочину або такою, що вступила в конфлікт із законом, сприяє дотриманню її прав і свобод у кримінальному процесі, особливо положень ратифікованих Україною міжнародних нормативних документів щодо захисту дітей. Для цього захисник відповідно до ч. 4 ст. 46 КПК України користується, зокрема процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику.

Захисник неповнолітньої особи має право: знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюють або обвинувачують його підзахисного; збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази; брати участь у проведенні процесуальних дій; під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу; заявляти відводи; оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді та ін.

Крім того, забезпеченню захисником дотримання європейських стандартів з опитування (допиту) дітей сприяють положення Закону

України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». А саме відповідно до ст. 20 та 21 Закону адвокат має право:

звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку;

доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;

бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;

збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою [4].

Таким чином, у забезпеченні дотримання європейських стандартів із захисту прав дітей у кримінальному процесі України, зокрема щодо їх опитування (допиту) важливою є роль захисника. З цієї метою захисник дитини, яка стала жертвою, свідком злочину або вступила в конфлікт із законом, бере участь у процесуальних діях з нею – допиті, пред'явленні для впізнання та ін., висловлює зауваження щодо порядку проведення слідчої дії, зокрема якщо вбачається потенційна загроза психічному здоров'ю підзахисного, заявляє клопотання, відводи, оскаржує дії уповноважених осіб.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, ратифікована із заявами Законом № 4988-VI від 20.06.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011. Офіційний переклад. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU11251?an=2>.

3. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.